

Մտնում է կոր սեղանի ժամանակը: Բունակցությունները կհինն «արյունահեղ», երկարատև ու հազիմաշ: Արյունազի գրունը դաստան լայնընդգրկուն ու հիմնավոր, պետք է բացվեն բոլոր խաղաղարտերը՝ պատմական, տարածքային, տնտեսական, մշակութային և այլն: Եթե հրադատյալի ու գրան առնչվող բանակցությունների առաջին դեմքերը կներկայացնեն «Լարաբադի» ու Ադրբեջանը, հակամարտության սմբողջական համալիրը՝ սկսած նրա սրատմական արմատներից, կընտրվի որպես հայ-ադրբեջանական: Մերանի շուրջը նստածներին պետք է ուղղություն տան կառավարությունների ղեկավարները, իսկ նյութեր:

դրունք հայտարարվում են 1988-ի փետրվարից սկսած: Ի սկզբանե եւ առ այսօր հարցերի հարցը Ադրբեջանից անջատվելն է: Հիմա գրան առնչվել է ժողովրդի անվտանգությունը երաշխիքների ստեղծումը, որը առնչվում է այդ «գրադեցրած» կամ «զավթած» տարածքներին: Կրկինը հազար անգամ ասվածը, եթե պիտի այդ տարածքները, ապա Ադրբեջանը այնտեղ կույնի իր գինված անվտանգությունը, ինչի մասին արդեն հայտարարում է: Կապում չկա, որ գրան կհաջորդի ուստի կանների հանդիմանքով բանակը՝ ռազմական տեխնիկայով, եւ «Լարաբադի» հայաթափումը կիրազորվի օրերի ընթացքում: Չեն փրկվի նաեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները: Ուս-

Հաջորդ թյան հաջորդ գրավուկանը պետք է դառնա ՌԱԳ(Բ)Կ Կովկասյան յուրույի 1921 թ. հուլիսի 5-ի որոշման անօրինակապության ճանաչումը, որով էլ Լեւոնտյին «Լարաբադի» անկախ հանրապետությունը կհաստատվի իր պատմական տարածքներում: Մինչ այդ վերջնականապես պետք է դատապարտվի ու հայթափարվի, ինչպես Լեւոն է ասում, «ներքին փոտությունը»: Այս տարիներին հաճախ ենք պատկերում դրա շտրբված դրաներումները: Բայց դարաբաղյալները իրենց նյութական հասնելու համար միշտ վճռակա են անկասարում են եղել, թեկուզ դա կամակորություն կազմի: Երբ «Լարաբադի» տարածքներն սպառնալից են կտրվելին ադրբեջանական կրա-

«նախադատարարում» են՝ սղրբեջանի գաղթականներին ընդունելու համար: Հեղինակները՝ աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր, ՀՀ ԿԻ-ի պատգամավոր Գրիգոր Եվսեյանը եւ պրոֆեսոր Հակոբ Գրգեարյանը բարտեպին կցել են մի աղյուսակ, որ ցույց է տրվում յուրաքանչյուր շրջանի հայ բնակչության բունակը 1959 և 1979 թ.թ. մարդահամարների տվյալներով: 1959 թվականից հետո բուն տարում հայ բնակիչների թիվը սովորականապես փոխարեն նվազել է շուրջ 31 հազարով եւ 1979 թվականի մարդահամարի տվյալներով եղել է 332 հազար: Այժմ այդ վայրերում ոչ մի հայ չկա: Ահա թե որտեղ պետք է վերաբնակեցնել «գրադեցրած» շրջանների նախ-

1. Տ Ա Ր Ա Ծ Ք Ն Ե Ր

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԴԻՄԱՐՑ, ԹԵ...

փաստեր պետք է մատակարարեն եւ, ինչու չէ, նաեւ հուշեն մտավորականները՝ պատմաբանները, իրավաբանները, հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունները՝ հաշի առնելով ազգի կենսական շահերը, ասպարեզ հանելով նաեւ Հայ դատի պահանջները:

Բացարձակ ճշմարտությունը միայն որոնում են, չեն գտնում: Արդիփեսե սյն չկա: Բացարձակի փոխարեն հայտնաբերվում են սեփական ճշմարտություններ: Ինչ ճշմարտություն են հայտնաբերել արցախյան հակամարտության 6-ամյա ժամանակաշրջանում: Գլխավոր ձեռքբերումը «հզոր Ադրբեջանի» տարափի հաղթահարումն է: Հաջորդը եւ սնդիփարինելին սպառնալից տարածքներն են:

Փակ դռների հետում տեղի ունեցած տարբեր բունակցություններից հետո կայացած մուլի առաջիններից դուրս է սպրդել «տարածքներ» խաղաղության դիմաց» փոստգաղտր ձեւակերպումը: Եթե դա պատահեր մեկ անգամ, կհամարենք շիտրված պաշտոնյաների «յափսու»: Իսկ երբ պարբերաբար կրկնվում է, նշանակում է ինչ-որ չարագուշակ բան է խմորվում դիվանագիտական գաղտնի խոսակցություն, եւ այդ «յափսու» ստացվում են նշանակալի պոստակն է: Ինչ կհինը, եթե այն գործողություն մեջ պրվիր եւ իրականանար: Միակ հավանականը երան կենին վերադառնալն է: Բնաորկենը այդ ենթադրվող իրավիճակը:

Բունակցությունների պայմանները սովորաբար պետք է թելադրի հաղթողը: Իսկ հաղթողը «Լարաբադի» է: Ադրբեջանը պահանջում է, որ «Լարաբադի» սպառնալից վայրերը կոչվեն ոչ թե «գրադեցրած տարածքներ», այլ «զավթած տարածքներ»: Թող այդպես լինի: Չէ որ դա ավելի է ընդգծում հաղթանակի իմաստը: Եթե թեզանից զավթել են ու չեն կարողանում ետ վերցնել, ուրեմն բարի կլիք ունկնդրել հաղթողի առաջադրած պայմանները: Իսկ պայմանները գաղտնիք չեն,

տի այդ շրջանները կամ դրանց «Լարաբադի» սահմանակից հատվածները չպիտի պատճառները լիովին հիմնավորվում են: Բայց դիվանագետները պետք է վերաբերվեն նաեւ այլ գործի փաստարկներ:

Նախ՝ ո՞ւմ են պատկանել այդ տարածքները: Հեռավոր անցյալը թողնենք, դրանք է հային:

«Մենք մեկիսական դրություն մանրամասն նկարագրության մեջ արդեն հիշատակել ենք այդ հինգ երկրամասերը՝ Գյուլիստան, Ջրարեղ կամ Չարարեղ, Թաշին, Վարանդա եւ Գիլակ - Դանձակի (Գյանջա) տսնմաննե-

կակետերի ճնշման բուն գրոները, Հայաստանի թերթերում սկսեցին հայտնվել հանտեսական-զգայնախնային գեղեմներ՝ ինչու՞ առաջանալ, ինչու՞ գրավել, չէ որ դրանով վատում ենք մեր սպառնալից նկարագրին: Նրանք մոռացել էին, որ նույն թուրքն է 1,5 միլիոնի արյունով ներկել ամբողջ Արեւմտյան Հայաստանը, կոտորել, ալիերել ու բարանել նույն ցեղն է կազմակերպել մուլգայի, Բարվի, Գյանջայի, Մարտրայի արյունահեղությունները, հայաթափել Գեղաշենը, Շահումյանը, Մարտունու, Շուշիի շրջանի գյուղերը, Մարտակերտի

կին բնակիչներին: Վերոհիշյալ բարտեպում տեղ չեն գտել Շահումյանի եւ Մարտակերտի շրջանների հայաթափված գյուղերը: Եթե դրանց բնակիչներին էլ հաշվենք, բնագաղթած հայերի թիվը կանցնի 400 հազարից: Ականատես լինելով իրենց հարսպատների դաժան ունչացմանը, նրանց լողի մտքը տարադրվել է մուսաւտան եւ այլ վայրեր: Երկուսն էլ խաղաղություն հաստատվի եւ երաշխավորվի սնվատնագությունը, նրանցից 200-300 հազարը կվերադառնա: Որտեղ պետք է վերաբնակվեն: Բունակցությունների ժամանակ հենց այս հարցի սպառնալից պետք է պահանջել:

րից սկսած դեպի հարավ, մինչև Արաքս գետը Թուրքիայի կամրջի մոտ: Առաջին երկրամասում Նադիրի ժամանակ տիրապետող ենք տեսնում Մելիք-Բեգարյանների տոհմը, երկրորդում՝ Մելիք-Իսրայելյանների, երրորդում՝ Հասան-Ջալալյանների, չորրորդում՝ Մելիք-Շահնազարյանների եւ հինգերորդում՝ Մելիք-Եգանյանների տոհմը» (Կ. 3, էջ 256):

Ինչպես ցույց է տալիս մեծ պատմաբանը, «Լարաբադի» կազմի մեջ էին ներկայիս «գրադեցրած» տարածքները, ուստի դա կարող ենք փոխարինել «սպառնալից» բառով: Դառնալի (Լարաբադի) բոլոր հինգ մեկիսություններում իշխում էին հայ մեկիսները, բնակիչներն էլ հայեր էին:

ու Հայրաթի շրջանները՝ գրեթե ամբողջությամբ: Իսկ հիմա էլ, խնդրեմ, «տարածքների դիմաց» խաղաղություն:

Ապագա բունակցություններին մասնակցող օտարերկրյա դիվանագետները, անկասկած, հարց կատաչադրեն, որտեղ վերաբնակեցնել «գրադեցրած» տարածքների նախկին բնակիչներին: Այս դեպքում անհրաժեշտ է մի կողմ թողնել զգայնուները, մատուցել անհերքելի փաստեր:

Մեր ձեռքի տակ է Ադրբեջանի հայաթափված բնակավայրերի բարտեպը, ուր սպարգորոշ տրված է այդ հարցի պատասխանը: Արեւելից արեւմուտք Ադրբեջանի ողջ երկայնքով հարյուրավոր սեւ կետերով նշված են դատարկված հայկական գյուղերը, որոնք էլ

պետք է պահանջել: Ադրբեջանցիները կարողանում են փաստերը կեղծել, թվերն ուռնայնել եւ գույն ներկայացնեն բնագաղթածների այնպիսի քանակ, որոնք իբր չեն տեղափոխվել հայաթափված վայրերում: Այդ դեպքում պետք է վերաբերվեն Հայ դատը եւ Արեւմտյան Հայաստանը՝ բնաջնջված ու տեղահանված երեք միլիոն հայերի հայրենիքը: Եթե հակամարտության մի կողմում Հայաստանն ու «Լարաբադի» են, ապա մյուս կողմում պետք է դիտել Ադրբեջանին ու Թուրքիային, չէ որ վերջինս մասնակցել է Հայաստանի շրջափակմանը, զենք է մատակարարում Ադրբեջանին եւ, ինչպես իրենք են հայտարարում, մեկ սպգ են ու նաեւ դարակազմից սկսած կիրառում են ցեղասպանության նույն եղանակները: Ո՞ր միջազգային կազմակերպություն է մտահոգել, թե որտեղ պետք է վերաբնակվեն Արեւմտյան Հայաստանից բնագաղթած հայերը: Ինչու՞ դարակազմի գավթումները մոտացվում են, իսկ դարավերջինը, եթե դա իրոք գավթում է եւ ոչ թե սպառնալից, դատապարտվում: Այս հարցերը մենք բազմիցս տվել ենք, մենք էլ լսել: Այժմ, երբ հակամարտության հարցերն արժարծվում են միջազգային մակարդակով, ժամանակն է, որ բնաարկվեն դարի գլխավոր եղևությունները: